

Тетяна Володимирівна Потапчук,

доктор педагогічних наук, професор кафедри пісенно-хорової практики та постановки голосу, координатор з виховної роботи МПО Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСНОВНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури: активізація діяльності інституту кураторів як організаторів і координаторів позааудиторної виховної роботи зі студентами; посилення виховного потенціалу позааудиторної діяльності шляхом створення методики формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва усіх компонентів моральної культури. Подано, що позааудиторна виховна діяльність – це діяльність, що здійснюється поза навчальним процесом, одна з форм організації вільного часу студентів, орієнтована на розвиток їхніх інтересів, здібностей, задоволення потреб у пізнанні, спілкуванні, практичній діяльності.

Ключові слова: моральна культура, позааудиторна діяльність, педагогічні умови, інститут кураторів, виховний потенціал, мозковий штурм, дискусія, тренінг.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Навчаючись у вищому навчальному закладі, залучаючись до навчально-виховної діяльності, майбутні вчителі музичного мистецтва (студенти) мають постійно перебувати в духовно й морально насиченій атмосфері. Неможливо «навчити» людину моральності, можливо лише створити такі умови, щоб вона сама відчула, що є «моральним», а що – «аморальним».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемі виховання у студентської молоді (майбутніх вчителів музичного мистецтва) моральної культури, у тому числі й у позааудиторній діяльності, присвятили свої праці О. Багас, К. Байша, Г. Васянович, М. Горда, О. Денищик, С. Крук,

О. Кузнєцова, І. Ластовченко, Ю. Максимчук, Л. Москальова, В. Марчук. Незважаючи на наявність різних підходів до визначення сутності моральності, науковці однакові в тому, що кожний індивід приходить у соціум з його культурою як у даність. Відокремлення індивіда від культури призводить до втрати ним життєвих орієнтирів, створює душевний дискомфорт, заважає йому знайти своє місце в соціумі, надати вищий сенс життєвим завданням. І навпаки, оволодіння культурою збагачує людину, розширює її духовні обрії.

Метою статті є визначити та обґрунтувати основні педагогічні умови формування моральної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва у позааудиторній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури буде відбуватися за таких педагогічних умов: активізація діяльності інституту кураторів як організаторів і координаторів позааудиторної виховної роботи зі студентами; посилення виховного потенціалу позааудиторної діяльності шляхом створення методики формування у студентів усіх компонентів моральної культури.

Отже, перша педагогічна умова передбачала активізацію діяльності інституту кураторів як організаторів і координаторів позааудиторної виховної роботи зі студентами.

Саме в процесі позааудиторної діяльності студенти мають можливість відпрацьовувати різноманітні стратегії поведінки як на побутовому, так і на професійному рівнях, навчатися знаходити правильні рішення у міжособистісних відносинах, цілеспрямовано організовувати свій вільний час, задовольняти свої пізнавальні і культурні потреби, розвивати творчі потенції як передумову переходу до самовиховання.

За своєю сутністю позааудиторна діяльність може бути схарактеризована як організована сукупність узгоджених між собою виховних практик, спрямованих на досягнення головної мети сучасної вищої школи – формування фахівця як високоморальної людини, професіонала та громадянина, діалогічної та відповідальної особистості [5, с. 102].

Розглядаючи позааудиторну діяльність як цілісний педагогічний процес, який передбачає взаємодію самостійних, взаємопов'язаних складових, що забезпечують створення оптимальних умов для саморозвитку особистості студента, О. Бартків та О. Дурманенко до таких складових відносять: виховну та організаторську діяльність деканату, навчально-виховну діяльність кафедр, систему кураторства, традиційні університетські заходи і діяльність студентського самоврядування [2, с. 38].

Отже, позааудиторна діяльність володіє вагомими потенційними можливостями щодо формування у студентів моральної культури. Для вирішення покладених на неї виховних завдань, ця діяльність не може здійснюватися самопливом. Одним із вирішальних чинників, спроможних забезпечити належну організацію позааудиторної діяльності визначили педагогічне планування, яке давало змогу «узгодити мету виховного процесу з потребами та інтересами самого студента і забезпечити вихід на заздалегідь прогнозований позитивний результат виховної роботи» [8].

Розроблене нами планування позааудиторної діяльності містило такі складові: мету, завдання, форми роботи, визначення періодичності проведення виховних заходів та принципів їх реалізації.

У нашій роботі мета позааудиторної діяльності полягала у підвищенні рівнів сформованості моральної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Звідси завданнями позааудиторної діяльності визначили:

1. Збагачення студентів знаннями про зміст моральних норм і цінностей, посилення їхнього інтересу до моральної проблематики, моральних аспектів власної життєдіяльності та міжособистісної взаємодії.

2. Розширення емоційно-ціннісної сфери студентів, формування в них позитивної стійкої мотивації на дотримання моральних норм і цінностей у власній поведінці та відносинах з іншими людьми.

3. Вироблення практичних умінь реалізовувати моральні норми і цінності у власній поведінці та відносинах з іншими без зовнішньої інстанції, протидіяти аморальним вчинкам, проявляти активну соціально-моральну позицію.

Форми роботи: виховні години, масові заходи, виховна робота в ЗОШ (практика). Під час планування виховної роботи враховували характер і тенденції взаємодії академічних груп. Адже, як справедливо відзначає М. Кабардіна, недопущення «корпоративного духу однієї групи стосовно іншої згуртовує студентський колектив. Розвиток корпоративного духу, навпаки, спричинює виникнення регресивних тенденцій у студентській групі, яка поступово стає конфліктною й неорганізованою» [6, с. 74]. Отже, ефективність внутрішньогрупових зв'язків сприяє розвитку зовнішніх.

Урахування цього положення реалізовувалося шляхом просування від організації виховної роботи в академічних групах з поступовим переходом до інтеграції їхніх учасників в інших видах позааудиторної діяльності на між груповому рівні, рівні факультетів та між факультетському рівні.

Щодо внутрішнього змісту організаційних дій на кожному з цих рівнів, він орієнтувався на розвиток кожної академічної групи, яка брала участь у формувальному етапі експерименту, посилення групової єдності, згуртованості її членів, зниження рівня внутрішньогрупових конфліктів, що досягалося шляхом залучення студентів до участі в годинах куратора, які проводилися відповідно до розробленого нами змісту, форм і методів роботи.

На наступних рівнях відбувалося розширення меж означеного змісту в поєднанні з оволодінням студентами новими знаннями, ціннісними ставленнями і поведінковими вміннями, пов'язаними з моральною культурою. Цьому аспекту приділялася підвищена увага, оскільки мірою переходу студентів з одного рівня на другий, розширювалося коло їхнього спілкування та міжособистісних відносин, створювалися сприятливі умови для ціннісного обміну, перевірки доцільності набутих знань і вмінь діяти відповідно до моральних норм і цінностей.

Для дієвості та ефективності позааудиторної діяльності покладали в основу її організації систему принципів. До таких принципів відносили: принцип культуровідповідності, принцип гуманізму, принцип комунікативної дії, принцип диференціації та індивідуалізації виховного процесу, принцип рефлексії.

Наведені принципи поставали об'єктивним підґрунтям ефективності реалізації позааудиторної виховної діяльності. Адже саме «принципи об'єднують основні фундаментальні положення, що впливають із закономірностей, умов і вимог, пов'язаних з процесом формування світогляду, соціально зумовлених моральних норм поведінки особистості, а також знань, умінь і навичок, об'єктивно необхідних для праці в суспільстві на конкретно-історичному етапі його розвитку» [10, с. 8].

Згідно з наказом Міністерства освіти № 365 від 4 листопада 1993 р. «Про вдосконалення керівництва виховною роботою у навчально-виховних закладах України» відповідальність за проведення організаційно-виховної роботи серед студентів покладено на кураторів академічних груп.

Інститут кураторів – це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими в системі позааудиторної виховної роботи й забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи. Саме куратори є ефективними посередниками між суб'єктами освітньо-виховного процесу. Застосовуючи у своїй роботі гуманістичні технології виховання, вони суттєво впливають на «формування єдиної корпоративної культури навчального закладу, забезпечують психологічні та організаційно-педагогічні умови для створення у ВНЗ комфортного середовища» [3, с. 54]. Від кураторів, їхньої взаємодії зі студентами залежить інтенсивність та якість позааудиторної виховної роботи.

Найбільш сприятливим педагогічним співробітництвом між куратором і студентами є таке, що базується на співавторстві, співтворчості і співдружності. Позиція педагога в цьому випадку проявляється в тому, що він нарівні зі студентами виступає як суб'єкт позааудиторної виховної діяльності, що дає змогу глибоко проникати в механізм взаємовідносин і справляти

цілеспрямований вплив на їхнє формування і розвиток. Від куратора значною мірою залежить розвиток індивідуальності особистості студента в умовах ВНЗ, зміцнення і поглиблення відносин майбутнього вчителя з культурою, наукою, мистецтвом, формування соціально-цінних та «особистісних значень перспектив його професійного буття, оволодіння нормами і традиціями професійної спільноти. Куратор сприяє здійсненню індивідуалізації та диференціації виховання студентів» [9, с. 32].

Вступаючи у взаємодію зі студентською групою, куратор спрямовує свої зусилля на формування згуртованого студентського колективу, створює в групі атмосферу доброзичливості, взаємодопомоги, взаємної відповідальності. Він організовує життєдіяльність групи, базуючись на інтересах та особистісних особливостях кожного студента [7, с. 64].

Отже, куратор академічної групи є координатором дій усіх викладачів ВНЗ щодо здійснення позааудиторної виховної роботи і досягнення виховної мети. Проте, аналіз педагогічної реальності засвідчує необхідність переосмислення та вдосконалення змісту його діяльності. У нашій роботі важливим засобом такого переосмислення й удосконалення стало визначення та запровадження функціональних обов'язків куратора як вихователя та організатора позааудиторної виховної роботи зі студентами.

Функціями куратора як вихователя визначили: розробку перспективних планів, формулювання завдань виховання студентів у позааудиторний час; забезпечення морально-соціальної спрямованості всіх виховних заходів; проведення позааудиторної виховної роботи, орієнтованої на формування у студентів усіх компонентів моральної культури; підтримку ініціативи і творчості студентів щодо оволодіння моральними нормами і цінностями; наповнення вільного часу студентів цікавою морально-ціннісною діяльністю (у тісному співробітництві з керівниками гуртків, секцій, студій, які працюють у ВНЗ).

Важливе місце серед розроблених нами педагогічних умов формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури відводилося

такій, як посилення виховного потенціалу позааудиторної діяльності шляхом створення методики формування у студентів усіх компонентів моральної культури.

У педагогічній науці поняття «виховний потенціал» характеризує силовий аспект будь-якої взаємодії, контакту протилежних сторін. В одних випадках виховний потенціал розглядається як множина пов'язаних між собою колективних виховних впливів, яка дає змогу цілеспрямовано впливати на особистість, а в інших – як інформаційне поле, з якого сама особистість вилучає і присвоює цікаву для неї інформацію, задовольняючи особисту потребу в саморозвитку [4].

Щоб вища педагогічна школа як соціальний організм могла забезпечити використання виховного потенціалу позааудиторної діяльності з формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури, в її «педагогічну канву повинна бути закладена морально-етична діяльність, яка цементувала б та актуалізувала ціннісні основи всіх компонентів життєдіяльності навчального закладу» [11, с. 7].

В узагальненому вигляді розроблена нами методика виховної роботи набула концентрації у програмі годин куратора, змісті тренінгів. Працюючи над темами програми, майбутні вчителі музичного мистецтва мали можливість оволодіти теоретичними знаннями у сфері моральної культури, познайомитися з основними способами її прояву, осягнути сутність і важливість моральних норм і цінностей для ефективної життєдіяльності, успішних міжособистісних відносин.

У процесі проведення роботи за програмою надавали увагу запровадженню індивідуально-особистісних форм, таких, як: індивідуальна консультація, індивідуальне завдання, індивідуальна бесіда. Індивідуальний підхід передбачав реалізацію педагогічної позиції схвалення, розуміння, підтримки кожного студента як передумови стимулювання в нього самоповаги, посилення віри в свої сили, усвідомлення не лише можливості, а й доцільності

позбавлення від рис та якостей, що утруднювали його становлення як суб'єкта моральної культури.

Індивідуальний підхід давав змогу допомагати кожному вирішувати життєві суперечності тут і зараз, стимулював кожного до оволодіння моральними цінностями як орієнтирами у визначенні своєї поведінки і відносин з іншими людьми.

Крім традиційних бесід, покликаних ознайомити студентів з теоретичним аспектом моральної культури, запроваджували такі форми роботи, як мозковий штурм, спрямовуюча дискусія, робота в малих групах, аукціон ідей, діалог «два погляди на один факт», творчі завдання, тренінг.

Ми розглядали тренінг як систему вправ, спрямовану на формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва певних умінь у спеціально створених умовах, встановлення зв'язків між засвоєнням і практичним використанням знань, створення ефективної взаємодії, взаємоконтролю та взаємного збагачення знаннями, емоційними та ціннісними ставленнями, вміннями; зменшення небажаних проявів поведінки, стилю неефективного спілкування, особливостей реагування тощо; зміну поглядів на проблему; підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до самих себе як суб'єктів моральної культури і життя; пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем.

Завдяки тому, що ситуація тренінгу поставала як навчальна, залучаючись до нього, майбутні вчителі мали можливість набути нового морального досвіду завдяки моделюванню в процесі занять певних кроків, дій з одночасним їх аналізом і перевіркою на доцільність у відповідних навчальних ситуаціях, максимально наближених до дійсності.

Багаторівневий зворотний зв'язок між учасниками тренінгу давав змогу кожному з них побачити відбиток себе у сприйманні інших, отримати інформацію про те, як сприймається його поведінка в тій чи іншій ситуації, зрозуміти обмеженість чи хибність власних способів міжособистісного спілкування, а також побачити позитивні сторони своєї особистості. Як

наслідок, відбувалося набуття студентами нового когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового досвіду.

Важливим напрямом, орієнтованим на поліпшення змісту, форм і методів формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури в позааудиторній виховній діяльності вважали створення умов для творчої самодіяльності студентів, наповнення цікавим зміст їхнього вільного часу. Адже повноцінний моральний розвиток не може відбуватися в атмосфері нудьги, репродуктивних форм діяльності. Створення атмосфери співпричетності до життя ВНЗ, курсу, факультету – емоційний чинник формування моральної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Важливим засобом формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури, наповнення відповідним змістом їхнього вільного від навчання часу є залучення їх до участі в мистецьких гуртках, мистецьких колективах, діяльність яких спрямована на: гармонізацію психо-емоційного та фізичного стану людини; стимулювання творчої активності студентів; збереження неповторної індивідуальності кожної особистості; узагальнення життєвого досвіду, співвіднесення його з системою цінностей, які історично склалися в державі та сучасному молодіжному середовищі; самостійну оцінку студентом власних дій, подій, ситуацій і відповідну побудову взаємин з молодіжним оточенням; активне і діяльне засвоєння різних видів мистецтв, прогнозування можливостей їх використання в професійних ситуаціях; нове сприймання наукового знання з його тенденцією до різноманіття [1, с. 36].

Звернення до музичної творчості зумовлювалося тим, що музика відкриває можливості для творчої реалізації та самовизначення людини в світі, осягнення гармонії зі світом. Музичне мистецтво містить цінні ідеї й століттями перевірений досвід виховання. Вивчення цього досвіду і використання сучасних надбань музичної творчості розглядали як вагомий засіб формування у студентів моральної культури. Адже виразні засоби національної музики

сприяють розвитку в особистості моральних почуттів, глибокому осмисленню таких понять, як дружба, співпраця, взаємоповага, взаємозбагачення.

Помітне місце в позааудиторній діяльності посідала методика колективної творчості (залучення студентів до організації та проведення масових заходів), значущість якої полягала в можливості охопити переважну більшість студентів, зумовлювала емоційний взаємовплив, створювала атмосферу особистої причетності до піднятих проблем. Студенти виступали тут і організаторами, й учасниками (написання сценаріїв, добір наочності, збирання інформаційних матеріалів, підготовка виступів, участь у різноманітних конкурсах, вікторинах, концертах тощо).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку. Отже, у статті розкриті педагогічні умови формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва моральної культури в позааудиторній діяльності (організація позааудиторної діяльності як провідного засобу формування у студентів моральної культури; активізація діяльності інституту кураторів як організаторів і координаторів позааудиторної виховної роботи зі студентами; підвищення виховного потенціалу позааудиторної діяльності шляхом створення методики формування у майбутніх вчителів музичного мистецтва усіх компонентів моральної культури).

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо її дослідження в рамках усієї системи виховної роботи вищого навчального закладу, яка крім позааудиторної виховної діяльності охоплює навчальний процес та роботу студентського самоврядування.

Список використаної літератури

1. Абрамчук, О. Процес виховання студентів університету у позааудиторний час / Оксана Абрамчук, Ольга Федул // Молодь і ринок. – 2009. – № 9 (56). – С. 32–36.
2. Бартків, О. С. Система виховної роботи в педагогічному інституті / О. С. Бартків, О. Л. Дурманенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – № 17. – С. 36–40.

3. Бенько, Л. Нормативна і девіантна поведінка особистості в умовах соціалізації / Ліана Бенько // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 64–69.

4. Бодалев, А. А. Как становятся великими и выдающимися / А. А. Бодалев, Л. А. Рудкевич. – М. : Моск. Ун-т психотерапии, 2003. – 287 с.

5. Гітун, Н. І. Теоретичні засади виховання в сучасному вищому навчальному закладі / Н. І. Гітун // Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки. – 2008. – № 12. – С. 100–103.

6. Кибардина, М. П. Воспитание нравственной культуры студентов во внеучебной работе колледжа: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Кибардина Мария Петровна. – Киров, 2006. – 192 с.

7. Киреева, Н. В. Гибкие технологии организации деятельности органов студенческого самоуправления / Н. В. Киреева // Разработка и использование гибких образовательных технологий в системе среднего профессионального образования. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2005. – С. 62–66.

8. Коваль, Ю. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/koval.pdf

9. Кролевецкая, Е. Н. Развитие субъект-субъектных отношений во взаимодействии куратора и студенческой группы: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кролевецкая Елена Николаевна. – Белгород, 2006. – 215 с.

10. Маслов, В. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці / В. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – № 1. – С. 3–9.

11. Шемшуріна, А. Моральне виховання школярів / А. Шемшуріна // Виховна робота. – 2005. – № 7 (8). – С. 6–14.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2015

Потанчук Т. В. Формирование нравственной культуры будущих учителей музыкального искусства во внеаудиторной деятельности: основные педагогические условия

В статье определены и обоснованы педагогические условия формирования у будущих учителей музыкального искусства нравственной культуры: активизация деятельности института кураторов как организаторов и координаторов внеаудиторной воспитательной работы со студентами; усиление воспитательного потенциала внеаудиторной деятельности путем создания методики формирования у студентов всех компонентов нравственной культуры. Представлено, что внеаудиторная воспитательная деятельность – это деятельность, которая осуществляется

вне учебного процесса, одна из форм организации свободного времени студентов, ориентированная на развитие их интересов, способностей, удовлетворения потребностей в познании, общении, практической деятельности.

Ключевые слова: нравственная культура, внеаудиторная деятельность, педагогические условия, институт кураторов, воспитательный потенциал, мозговой штурм, дискуссия, тренинг.

Potapchuk T. V. The formation of the moral culture of future teachers of music art in extracurricular activities: the main pedagogical conditions

Learning in higher education, an introduction to educational activities, the student should be constantly spiritually and morally saturated atmosphere. It is impossible to "teach" human morality is only possible to create such conditions that she felt that is "moral" and what is immoral".

The article identified and justified pedagogical conditions of formation of students ' moral culture: revitalizing the Institute of curators as organizers and coordinators of extracurricular educational work with students; strengthening the educational potential of extracurricular activities through the creation of a technique of formation of students of all the components of moral culture. Presents that extracurricular school activity is an activity that takes place outside of the educational process, one of the forms of organization of free time of students, focused on the development of their interests, abilities, meet the needs in cognition, communication, practical activities. The first pedagogical condition involves the revitalization of the Institute of curators as organizers and coordinators of extracurricular educational work with students. In summary, the developed methodology of educational work acquired concentration hours in the program curator, the content of the trainings. Working on the scientific program, future teachers of the art of music had the opportunity to master the theoretical knowledge in the field of moral culture, to get acquainted with the basic methods of its existence, to comprehend the essence and importance of moral norms and values for effective functioning, successful interpersonal relations.

In the course of carrying out the work on the program has provided attention to the introduction of individual personal forms, such as: individual counseling, individual assignments, individual interview. Individual approach included implementation of the teaching positions approved, understanding, support each student as a prerequisite for promotion in it of self-esteem, gain confidence, awareness is not only possible, but also the advisability of getting rid of traits and qualities that hindered its development as a subject of moral culture.

It is in the process of extracurricular activities students have the opportunity to practice various strategies of behaviour, both at the consumer and professional levels, to learn to find the right solutions in interpersonal relationships, purposefully organize their free time, to meet their educational and cultural needs, develop creative potency as a prerequisite for the transition to self-education

Keywords: moral culture, extracurricular activities, pedagogical conditions, the Institute of curators, educational potential, brainstorming, discussion, training.